

Мирољуб Јевтић*
ФПН, Београд
jevticmiroljub@yahoo.com

Оригинални научни рад
УДК 327.39:28(560)

НЕООСМАНИЗАМ VERSUS ПАНИСЛАМИЗАМ

Миroljub Jevtić

Neo-Ottomanism versus Pan-Islamism

Abstract. Neo-Ottomanism is a phenomenon that becomes more and more interesting for the Politology of religion. Because of fact that Neo-Ottomanism is just a part of Pan-Islamism. And Pan-religious movements are important subject of the study of this science. Pan-Islamism tends to unite all Muslims into a single Islamic state, and Neo-Ottomanism is only one link in the chain of Pan-Islamism. Neo-Ottomanism tends to regain its influence over Muslims who were part of the Ottoman state. That's why Neo-Ottomanism only facilitates pan-Islamic goals.

Key words: Neo-Ottomanism, Pan-Islamism, Politics, Politology of religion, Unification, Conflict

Анстракт. Неоосманизам је појава која постаје све занимљивија за политикологију религије. Зато што је неоосманизам само део панисламизма. А религијски панпокрети су важан предмет изучавања ове науке. Панисламизам тежи да уједини све муслимане у јединствену исламску државу, а неоосманизам је само једна карика у ланцу панисламизама. Неоосманизам би да поврати свој утицај на муслимане који су били у саставу имеперије. Тако остваривање циљева неоосманизам само олакшава панисламске циљеве.

Кључне речи: неоосманизам, панисламизам, политика, политикологија религије, уједнијење, конфлики

Појам неоосманизам све више почиње да зокупља српску, балканску и светску политику и политичку науку¹. Овде ће тај појам бити анализиран са тачке гледишта политикологије религије, једне од најмлађих

* Редовни професор политикологије религије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

¹ Omer Taspinar, *Turkey's Middle East Policies: Between Neo-Ottomanism and Kemalism*, Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Middle East Center, br.10/2008, Вашингтон, Москва, Пекинг, Бејрут, Брисел, Доступно и на <http://www.carnegieendowment.org/2008/10/07/turkey-s-middle-east-policies-between-neo-ottomanism-and-kemalism/>-39k (13.12.2011.); I am not a neo-Ottoman, Davutoğlu says, *Today's Zaman*. 25 november 2009 Доступно <http://www.todayzaman.com/news-193944-i-am-not-a-neo-ottomandavuto-glu-says.html> (13.12.2011.)

политиколошких дисциплина². Појам неоосманизам само је један од појмова којим се описивала политика османског царства, модерне Турске и Турака. Ти термини су поред неоосманизама, османизам, пантурцизам и пантуранизам. Поменути термини везани су за две водеће идеологије које обележавају данашњу Турску: кемалистички национализам и његовог претходника османизам.

Стога је потребно тачно одредити сваки од ових појмова да би смо могли да сагледамо што је могуће више појавних облика неоосманизма. Тачности ради чини нам се да треба поћи хронолошки и сваки од појмова одредити у складу са његовом старошћу. Најстарији је појам османизам. Он се односи да целокупну политику државе коју је формирао Осман (1288-1326.). То је била политика несусталог ширења земље ислама (*dağ al islam*) на рачун немуслиманских територија, све док не освоји оружаним путем читав познати свет³. У том царству је појам нације потпуно потиснут у корист припадности исламу. Османлије су наступали искључиво као муслимани. Већ из самог назива се види да је то појам који је у основи неоосманизма, централне теме нашег рада и томе ћемо се вратити касније.

За разлику од појма османизам појам пантуранизам и пантурцизам су касније настали и већ се из самих имена види да се овде оперише неверским категоријама. Појам пантуранизам се односи на идеологију чија је суштина да се оствари што тешње политичко јединство између народа пореклом са Турана.⁴ Порекло из туранске долине воде веома разнородни народи: Турци, сви туркофонски народи бившег СССР, али и Финци, Мађари и прото-Бугари⁵. Ова идеја је у једном тренутку поред туркофонских народа успела да нађе одјека и у одређеним круговима у Бугарској и Мађарској. На пантуранским скуповима који су у циљу остваривања идеје организовани присуствовали су и неки припадници ових народа. На пример на скупу, одржаном пре Првог светског рата у Цариграду, присуствовали су и неки Бугари и Мађари.⁶ Како су у историји османски Турци били тлачитељи Мађара и Бугара, јасно је да ова

² Miroљub Jevtic, Political Science and Religion, *Политикологија религије*, бр.1/2007. Доступно и на http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godina1-broj1/Political_science_and_religion.pdf

³ Халил Иналдик, *Османско царство*, Београд, 1974, више о томе

⁴ Туранска долина је низија смештена између Каспијског језера, иранске и акмолинске висоравни и извора реке Сир Дарја и Иртиш. То је подручје које сада припада Азербејџану, Казахстану, Узбекистану, Туркменистану и Киргизији. Више о томе у <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/609486/Turan-Plain> (2.12.2012.)

⁵ Зареванд, *Турција и пантуранизам*, стр.35, Париз, 1930.

⁶ Исто, стр .36; Погледати и Stoddard, T. Lothrop. "Pan-Turanism". *The American Political Science Review*. Vol. 11, No. 1. (1917): стр. 12-23.

идеологија није имала наде на успех. Зато се с временом свела на пантурцизам .

То је други за нас важан појам. Он се, за разлику од пантуранизма, свео на идеју обједињавања народа који говоре један из групе турских језика⁷. Та је идеја рођена међу кримским Татарима у царској Русији, са циљем да спрече православни словенски утицај. Међутим, и ова идеја је имала слабост јер је један, додуше, мали део турски говорећих народа припадао другачијим вероисповестима него што је била већина туркофонских народа. Такви су нпр. Гагаузи, народ који живи у данашњој Румунији, Молдавији, Украјини итд.⁸. Гагаузи су као православни хришћани били изложени жестоком погрому током читаве историје и зато су апсолутно били против сваког јединства са осталим Туркофонима муслиманске вере. Али су зато сви остали муслимани нетурског порекла, насељени близу туркофона радо прихватили идеју пантурцизма. Тако да је врло брзо то постала идеологија свих муслимана наслоњених на османско царство. Они су инсистирали на јединству око турског језика и исламске вере.

Тако долазимо до последњег појма који чини тему нашег рада, до неоосманизма. Основно питање које се може поставити јесте: шта је неоосманизам?

Ако се сетимо горе наведеног одређења османизма онда се под неоосманизмом може подразумевати систем идеја и на њима заснован политички пројекат чији је циљ што је могуће чвршће обједињавање свих народа и територија које су некада чиниле Османско царство. Та идеја може бити привлачна муслиманским поданицима те државе, али не и немуслиманским. Зато њено помињање изазива веома велике контроверзе и бојазни код бивших хришћанских поданика државе и одбрањашке реакције од стране садашње турске администрације.

Како се ради о веома великом простору, значајном у сваком погледу, ова идеологија и на њој заснована пракса изазивају велику позорност научне и политичке заједнице.

У овом тексту ће се неоосманизам анализирати у односу према другом великом политичко-религијском појму који се назива панисламизам. Зато је потребно дефинисати и тај појам. Панисламизам је идеја која подразумева потребу да се сви муслимани који су данас политички подељени у више држава, често у међусобном сукобу, уједине у име

⁷ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/440700/Pan-Turkism> (Доступно 4.12.2011)

⁸ Губогло. М. Н, Етническаја принадељност Гагаузов, *Совестскаја етнографија*, бр. 3/1967.

припадности истој религији-исламу. Ислам проповеда да сви муслимани морају бити уједињени у једну државу са једним владаром и да буду потчињени једном закону - шеријату.

Како је османска држава по дефиницији била исламска, о чему нам је говорио напред поменути Халил Иналцик, логично је да је османизам само једна варијанта панисламизма. То је уствари остваривање панисламске идеје под жезлом династије Османовића.

Неоосманизам би требало да буде остваривање ове идеологије у савременим условима. Сматра се да је појам неоосманизам настао код Грка после турске инвазије Кипра 1974⁹. Истовремено се сматра да су шири захвати неоосманизма почели за време мандата покојног турског председника Тургута Озала (1983-1993.). Неоосманизам је веома важан појам јер по дефиницији укључује османску традицију а она је како, смо рекли, исламска. За разлику од тога званична политика садашње Турске је наставак секуларне политике Кемала Ататурка утемељивача модерне Турске. Ататурк је начинио радикалан прекид са исламском прошлошћу и од теократске империје створио секуларну државу. Од њега до данас сви турски управљачи се позивају на ту секуларну традицију. Како је она у сукобу са исламом, то свако повезивање садашње Турске са османизмом, значи и оним у форми неоосманизма, подразумева одбацивање или барем отклон од политике Кемала Ататурка на коју се управљачи Турске званично позивају и у коју се формално куну.

То онда значи да је свако позивање на неоосманизам враћање на панисламизам који је био основ османске политике за све време постојања државе. А нарочито у време опадања крајем 19. века и владавине султана Абдул Хамида (1876-1909.). То истовремено значи да се Турска полако одриче политике Кемала Ататурка и враћа исламским коренима. А то у крајњој инстанци може да доведе до нестајања Турске и уклапања у јединствену исламску политичку заједницу, која би према исламском учењу требало да се оствари. Нормално, чак и да се то деси, то би била далека и нама несагледива будућност, али са тачке гледишта ислама сасвим очекивана последица.

Зато ћемо ми у овом раду покушати да покажемо да ли се садашња политика Турске заиста окреће неоосманизаму и шта то значи са тачке гледишта панисламизма и ислама уопште.

⁹ Kemal H. Karpat *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays*, BRILL, 2002, p. 524.

То ћемо проанализирати кроз два аспекта: спољнополитички и кроз питање нације и односа савремене Турске према националном питању.

Ако се прво окренемо спољнополитичком питању, онда је јасно да је Кемал Ататурк од свога учвршћивања на власти начинио радикалан прекид са османском прошлошћу и окренуо своју земљу европском систему вредности. Он је секуларизовао правни поредак и оријентисао се према Европи. Ататуркови наследници су чинили још више од њега јер су Турску укључили у европске војне и политичке интеграције и своју политику усмерили у том правцу. Тако је Турска нпр. склопила Пакт балканског споразума са Југославијом, Грчком и Румунијом¹⁰

То је посебно дошло до изражаја после Другог светског рата када је Анкара приступила НАТО пакту и окренула се интеграцијама са групом земаља које су касније створиле ЕУ¹¹.

То је био велики отклон од политике османског царства које је од свог настанка било у константном покушају покоривања Европе и онда познатог света у име ислама за шта се као средство користио свети рат цихад¹². Посебно значајан отклон од панисламске политике османског царства јесте однос према Израелу. За све муслимане Јерусалим, је треће свето место. Град из кога је муслимански веровесник Мухамед на своје крилатом коњу Бураку одлетео у небо где је видео рај, пакао, осетио Алаха¹³. У част тога пута који се у исламској терминологији назива мирац, у Јерусалиму је подигнута цамија Ал Акса, због које је Ал Кудс (исламски назив за Јерусалим) стекао статус трећег светог места ислама. За сваког муслимана Јерусалим је нешто најсветије за шта вреди жртвовати живот. Јер би та жртва обезбедила рајско блаженство.

Значи за муслимане је питање статуса Јерусалима питање живота, смрти, највише части или највишег понижења. Ислам подразумева да сви муслимани морају живети у јединственој држави и да сва света места морају бити у њој. Зато су од освајања Јерусалима 638. године¹⁴, муслимани чинили све да Ал Кудс задрже под својом контролом. У средњем веку су се око Јерусалима водили крвави ратови јер су хришћани хтели да овај и за њих свети град врате под хришћанску контролу. После пораза крсташа град је остао под муслиманском влашћу све до краја

¹⁰ http://www.rastko.rs/istorija/diplomatija/pbs_s.html (Доступно 10.12.2011.)

¹¹ <http://www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm> (Доступно 10.12.2011.)

¹² Миролуб Јевтић, *Идеја исламске трансформације света, Политичка ревија*, бр. 4/-2008

¹³ Филип Хити, *Историја Арана*, „Веселин Маслеша“, Срајево, 1983, стр.118

¹⁴ Филип Хити, исто стр.150

Првог светског рата када је узет од Османског царства и постао део британског мандата у Палестини. Други светски рат и холокауст над Јеврејима утицали су да се створи држава Израел која је као основни циљ имала да врати Јерусалим у своје окриље. Зато је света дужност свих муслимана била да онемогуће такву акцију. Зато се баш на примеру Јерусалима види сва суштина спољнополитичког заокрета који је извршила Ататуркова Турска. Она која је све до краја Првог светског рата, гарантовала исламски суверенитет у Јерусалиму је после Другог светског рата постала главни савезник Израела на Блиском истоку. А циљ Израела од оснивања 1948. године био је да Јерусалим стави под своју контролу. То се и десило после јунског рата 1967. године. За све то време Турска је била верни савезник Тел Авива са којим је развила веома снажне војне везе.

Тако је нпр. 1996. године склопљен војни споразум Турске и Израела. Он је обезбеђивао заједничку војну обуку, испоруке оружја турској војсци од стране Израела у вредности од преко 2 милијарде долара и посебне привилегије израелској авијацији да прелеће турску територију¹⁵. То је суштински кршење суверенитета због кога се објављује рат. Израелу је то било неопходно јер је његова територија мала и авионичим узелете одмах крше нечији ваздушни простор, а Турској је потребно оржје.

Значи, без обзира на то шта се у главама Турака од краја Другог светског рата дешавало, њихова отаџбина је била активни саучесник у антиисламској политици Израела. Управо тако - антиисламској политици Израела. Јер, без обзира шта Израелци мисле о томе, шта се око Јерусалима дешава, за муслимане је то антиисламска политика и они то тако доживљавају. Исто као што Израелци и Јевреји покушај Арапа да под свој суверенитет врате Ал Кудс доживљавају као неправедну и антијеврејску политику. Зато је решење конфликта на Блиском истоку равно решавању квадратуре круга.

Сад да се вратимо другом проблему којим покушавамо да објаснимо политику кемалистичке Турске и отклон од османизма и ислама, а то је национално питање. По питању нације Мустафа Кемала Ататурк је као водећу идеологију своје државе изабрао секуларни национализам, нормално Турски¹⁶. Самим тим је учинио највећи удар на исламско биће своје земље. Јер, ислам догматски не само да не признаје и не поз-

¹⁵ Joel Hilliker, The Israel-Turkey Alliance Is a Trap, <http://www.thetrumpet.com/?q=5899.0.112.0> (доступно 10.12.2011.)

¹⁶ John Rex, *Secular Substitutes for Religion in the Modern World*, *Политикологија религије* бр.1/2007. година 1

наје нацију у модерном смислу те речи, него је сматра својим највећим непријатељем. Како то дефинише "Препород", службени орган Исламске заједнице (ИЗ) некадашње СФРЈ, најбоље показује следећи навод: „... онога момента када се међу муслиманима почела *распиривати* национална свијест и када је она сустигла или чак престигла ону вјерску свијест која је све муслимане сматрала својом браћом, тог момента муслимански колостас је почео слабити. Див кога није могао скршити ниједан спољни непријатељ свом силином се окренуо против себе самог. Данас су од њега остала само парчад већа или мања, здравија или сасвим трула.“¹⁷ Сама реч *распиривати* јасно показује шта ИЗ мисли о нацији. За ислам она је штетна јер убија верско у име етничког јединства. А како ИЗ резонује, тако резонује и сваки верни муслиман.

Због свега тога у османској царевини није ни постојала национална политика. То је била вишеверска држава која у обзир није узимала етничку или националну припадност поданика. Сви они су били подељени у верске групе-милете. И само су тако третирани. Сви муслимани су чинили један милет, без обзира кога су етничког порекла. Сви православни други, сви римокатолици трећи, сви Јевреји четврти и тако редом. Муслимани су себе узимали као заједницу верника-уму, која има само један циљ: да следи Мухамедове, односно Алахове упуте, онако како их је пренео Мухамед божји посланик. И то је остала чињеница све до пада османске царевине после Првог светског рата.

Пишући о томе Текин Алп (1883-1961.), Јеврејин који је прешао на ислам а онда прихватио турску националистичку идеологију, вели: „До пре три године османски Турци сматрали су сами себе просто као муслимане и никад нису сматрали своју нацију као нацију са посебним пос-тојањем. Анадолски сељаци су сматрали реч Турчин као синоним са Кизилбаши, то јест као појам који означава, не нацију, већ човека који носи црвени фес, тј. црвеноглави“¹⁸. Из прегледа библиографије у бри-танској библиотеци у Лондону се види да су две књиге које говоре о пантурцизму, које је писао Текин Алп, једна на немачком а друга на енглеском, објављене 1915. и 1917. године. Тако да се лако може утврдити да се ово „До пре три године...“ смешта негде око балканских и или око Првог светског рата. А то значи да су османски муслимани све до краја империје себе сматрали искључиво као муслимане. Појам Турчин, како нам Текин Алп говори, био им је познат и они су га употреб-

¹⁷ *Препород*, 1. VIII 1991, стр. 13, Сарајево; Шта о нацији мисли оснивач Исламске Републике Иран, Хомеини, видети у: *Principes politiques philosophiques, sociaux et religieux de l'ayatollah Khomeiny*, Париз, 1979; Kutb S., *Les jalons sur la route de l'islam*, Бејрут, Дамаск, 1980.

¹⁸ Tekin Alp, *The Turkish and Pan/Turkish ideal*, Liberty press, стр.7, недатирано

љавали. Али је он имао значење које није имало никакву везу са нацијом. *Из тога јасно видимо колико су они који говоре турски као матерењи и које ми називамо Турцима уствари били далеко од нашег уверења да су они себе саме Турцима сматрали. Они то нису били иако су могли бити јер им то ништа није значило. За њих је ислам био све.*

Када имамо те чињенице у виду постаје нам јасно колико је снажно, по најтананијим осећањима свога народа, ударио Ататурк, када им је рекао „за вас је важније да сте Турци него муслимани“. Али ни он није могао да се одрекне османске прошлости јер је под појмом Турчин и око тога појма и идеје хтео да уједини све муслимане царевине, ако су и они хтели да ту идеју прихвате. И то му је нарочито успело када се ради о муслиманима Балкана и Кавказа. Маса муслимана нетурског порекла је прихватила тада ту сасвим друкчију Турску од оне коју су гледали као звезду водиљу. И зато што су муслимани, пристајали су да сад буду и етнички Турци. Видело се то по степену привржености политици коју је Ататурк водио и по жељи да се у Турску уселе и прихвате да су, не само муслимани, него и Турци. У то име су се одрекли језика и порекла. Тако се маса босанских, рашких, црногорских, бугарских, албанских, грчких, чеченских, ингушких дагестанских, муслимана... сливала у Турску и слива се и данас прихватајући ту државу као своју.

Зато је први наследник Кемала Ататурка на месту председника и ватрени заступник идеја турског национализма Исмет Инени рекао¹⁹ „Нема Турске без Босне“.

Али упркос томе била је то политика отклона од ислама. Онолико колико је могла да буде. Имајући у виду речи Текина Ала, био је то невероватан успех. Одвојити Турску од исламске односно османске прошлости било је, како је горе речено, равно решавању квадратуре круга. Ататурк је у томе успео. Разлог за то је био лако рако разумљив. Веома религиозна популација Турске није могла да замисли ништа што би могло да се деси противно божјој вољи. Како је Ататурк успео да спаси отаџбину и да је модернизује дајући јој све јачу и јачу позицију, то је религиозан народ уверавало да је то ипак уз божју вољу и да тако треба да буде. Сетимо се, султани који су били и халифи – поглавари исламског сунитског света, су упркос позивању на ислам, пред крај империје, довели царство до пропасти. Зато је њихов исламски карактер био под знаком питања. Јер верни муслиман верује да нико ко заиста следи Бога не може изгубити његову подршку.

¹⁹ <http://www.turkishnews.com/DiscoverTurkey/who/inonu> (Доступно 10.12.2111.)

Све је то ипак морало да има свој крај. Инсистирање на национализму уз задржавање ислама како националне религије није могло да траје вечито. Док су и остале муслиманске земље бирале неке друге идеологије, а ислам слабио било је могуће да се слична ситуација одржава и у Турској. Али када је ислам почео да расте свуда у околини, нарочито у арапским земљама после пораза у јунском рату 1967. г., иранске исламске револуције посебно, то је почело да даје свој одраз и у Турској. Религиозне масе су почеле да полако и постепено врше притисак на постојећи друштвени поредак и систем друштвених вредности у смислу захтева за враћањем традиционалних исламских вредности. А оне се не могу одвојити од политике и теократских тенденција. У исто време више од пола века секуларне идеологије није могло да не створи секуларизовану масу, која се одвојила од ислама и обичног народа. Та два пола су почела полако да се поларизују. Ова секуларизована маса која је давала интелектуалну елиту и војну врхушку је дуго времена имала политичку већину за контролу државе. Али религиозне и традиционалне породице су рађале више деце и полако постајале већина у друштву. Самим тим почеле су да се увлаче у све поре друштва, економску, интелектуалну, политичку, па и војну елиту, до тада стубове секуларизма. Тако се у оквиру секуларног партијског поретка почињу формирати номинално секуларне партије које показују више слуха за исламску прошлост. Таква је била „Отаџбинска партија“ покојног председника Турске, Тургутта Озала (1983-1993.).

Ове снаге су изнутра, у оквиру секуларних структура, стварале претпоставке да се прихвати, као легитиман, и исламски поглед на свет, кога је Ататурк прогнао силом. Као резултат тога створена је снажна политичка партија чија је идеологија била исламистичка, Партија благостања, позната као Рефах партија. Шта је ислам за Турску, најбоље показује чињеница да је та партија упркос дугој секуларној историји успела да освоји власт 1996. године под вођством лидера Неџметина Ербакана.²⁰ Оптужена да шири исламску идеологију која подрива секуларни систем, партија је под притиском војске изгубила власт 1997., а 1998. је забрањена. Та партија је била исламистичка и залагала се за враћање исламског система вредности и исламског политичког поретка. Тако да је забрана услед снаге секуларне армије била логична последица.

Судбина ове партије послужила је као велико искуство за њено чланство. Истакнути члан Рефах партије Реџеп Тајип Ердоган форми-

²⁰ Michael Karadjis *Behind the Turkish Military's Soft Coup*, Green Left Weekly, 294, Sunday 19. October 1997, Преузето са <http://www.hartfordhwp.com/archives/51/294.html>

рао је 2001. године нову политичку партију „Партију правде и развоја-АКП“.²¹ Да би се разумела неоосманска политика нове партије, потребно је указати да је у њеном формирању важну улогу играло једно крило исламистичке „Партије врлине“ са њеним истакнутим представником Абдулахом Гулом²², који је сада председник Турске Републике, и крило Отаџбинске партије Тургута Озала.²³

Од тада па надаље ова партија је имала буран развој. Она се идеолошки представља као конзервативна партија која прави отклон од исламизма и тежи да буде схваћена као партија десно од центра. Дакле, као партија која као европске народне партије прихвата секуларизам. Мало ко од њених турских противника верује да је то тако и стално указују на политичку прошлост и Ердогана и Гула која је била везана за несумњиве исламистичке захтеве.²⁴ Само годину дана је требало АКП да освоји власт двотрећинском већином. То се није десило за претходних 11 година.²⁵ Од тада ова партија држи власт у Турској. И спроводи политику која се, када се ради о међународним односима, дефинише као неоосманизам.

Наш основни задатак биће да покажемо да ли је та политика заиста неоосманска и какав је њен однос према панисламизму. Ако погледамо како се понаша савремена Турска под владом АКП, у чије име спољну политику води агилни министар Ахмет Давутоглу, видећемо следеће чињенице. Неоосманска политика била би дакле покушај да се обнови утицај савремене Турске на подручјима која су некад била саставни делови империје. Ако погледамо балкански простор видећемо да је од почетка избијања кризе на просторима бивше Југославије Турска играла веома активну улогу, било као самосталан фактор било као део ширих међународних подухвата²⁶. Као самосталан фактор то се видело кроз сарадњу са свим значајним локалним политичарима муслиманске вероисповести: Алијом Изтебеговићем, Сулејманом Угљанином, Ибрахимом Руговом, Салијем Беришом. Турска је ту одлучно стала на страну муслиманских политичких захтева. Сетимо се само признања неза-

²¹ <http://eng.akparti.org.tr/english/index.html> (Доступно 12.13.2011.)

²² Fatma Sundal, What has Happened in AKP Years in Turkey: the Condition of Islamism, Turkish Islam Synthesis and Islamist Violence, *Политикологија религије*, бр.1/2008, година 2. Доступно и на http://www.politicsandreligion-journal.com/images/pdf_files/engleski/volume2_no1/01_fatma_sundal.pdf (12.12.2011.)

²³ исто

²⁴ исто

²⁵ исто

²⁶ Gregory R. Copley, The Road to Peace in the Balkans is Paved with Bad Intentions, *Политикологија религије*, бр. 2/2007., г. 1. Доступно и на http://www.politicsandreligion-journal.com/images/pdf_files/engleski/volume1_no2/Gregory_R_Copley.pdf (12.12.2011.)

висности Косова²⁷ и сада покушајем да игра пресудну улогу у уједињавању исламских заједница у Србији²⁸. Када се ради о случају Грчке такође, кипарски пример је најбољи показатељ²⁹. Ако погледамо мултилатералне покушаје уређивања кризе на Балкану опет видимо да је Турска активна у свим акцијама које покреће шира међународна заједница³⁰ или као активни члан ОИК - Организација исламске конференције³¹.

Али балканска политика Турске није неки посебан доказ да се ту ради о обнови старих веза насталих у доба османске империје. Није доказ јер је Турска стално то чинила и то је сасвим нормално и разумљиво. Много је значајнији доказ ситуација на Блиском истоку. Турска је овде потпуно променила политику. Од привилегованог савезника Израела претворила се у његовог крупног критичара што је ескалирало отвореним непријатељством после ликвидације турских миротвораца од стране израелске војске када су се упутили у Газу да дају помоћ Палестинцима³². Палестинци и Арапи су тиме добили једног веома важног савезника, а Израелци стекли озбиљног противника, чије противљење израелској политици добија и облике непријатељства. Осим Палестине утицај Турске на збивања у Сирији, Ираку, Либији показује пораст утицаја те земље на политику региона.

Ако покушамо да анализирамо те догађаје и политику постаје јасно да Турска ојачава утицај на регион где је некада била суверен. Односно контролор *dar al islama* (земље ислама). Нормално нису то покушаји да се те земље уједине под турском заставом и врате под османски суверенитет, већ се утицај остварује на други начин. Зато се Турска оштро противи именовану те политике појмом неоосманизам³³. Давутоглу је о томе рекао: „мери у којој ми не користимо тај концепт (неоосманизам, М. Ј.) он се користи против нас било због неразумевања било због недостатка добре воље“³⁴. Османизам упућује на насилна освајања поменутих територија, јер су све земље које су сада под знаком питања

²⁷ <http://www.kosovothanksyou.com> (0Доступно 12.12.2011)

²⁸ http://islamskazajednica.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=4&category=19&article=5961 Доступно 12.12.2011.

²⁹ Brewin, Christopher *European Union and Cyprus*. Eothen Press, 2000, Хантингдон

³⁰ Doga Ulas Eralp, *Kosovo and Turkey: What Lies Ahead?*, Доступно на <http://www.-set-av.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=52483&q=kosovo-and-turkey-what-lies-ahead> (12.12.2011)

³¹ Исто

³² <http://www.worldbulletin.net/?ArticleID=59257&aType=haber> (Доступно 11.12.2011.

³³ Batur Nur, *Yeni Osmanlılar sözü iyi niyetli değil*, *Sabah* Istanbul 14.12.2009. Овде преузето са http://en.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Davuto%C4%9Flu. Доступно 11.12.2011.)

³⁴ Исто

као мета неоосманизма, освојене силом у току историје. Логично је онда да се Турска боји да је неко не оптужи да жели на исти начин да поново загосподари овим просторима па одбацује назив неоосманизам и одбија да се сложи да води неоосманску политику.

Са друге стране ако је тачно да Турска не води неоосманску политику, онда је исто тако тачно да свака помоћ муслиманима, а не Турцима, представља оно што се назива међусобна исламска солидарност, а то је једна од форми панисламизма. Без исламске солидарности нема ни панисламизма. Поговоту ако та исламска солидарност иде на уштрб немуслимана. Уз све покушаје да се остане вредносно неутралан и да се најдобронамерније разуме политика Турске, није могуће пренебергнути да су акти помоћи балканским муслиманима противни интересима балканских хришћана. Које треба објашњавати да је признање независности КиМ противно српским националним интересима? Које треба доказивати да је гушење Републике Српске и њено утапање у јединству БиХ противно интересу Срба? Које треба објашњавати да је стајање на страну Палестинаца, колико год они били у праву, противно интересима Израелаца и Јевреја. *Са друге стране, то је противно интересима кемалистичке политике. Јер су сви поменути покрети које Турска помаже исламски устројени и теже теократским идеалима, а то је директан напад на вредности за које се Турска формално залаже.*

Са друге стране чак и кад то није усмерено, а и не мора да буде, ка политичком уједињавању муслимана, то јесте корак ка томе. Без обзира шта Турска оваквом политиком жели да постигне, ова политика ипак доприноси остваривању класичних панисламских циљева. Шта се дешава са исламом у земљама које су захваљујући и Турској стекле независност? Узмимо нпр. КиМ. Та покрајина деценијама је представљана као регион у коме су исламске политичке аспирације биле потиснуте у име националног јединства, сада показује процват ислама. Свуда се дижу нове џамије, деца све више иду у верске школе, девојке се све више облаче по верским прописима³⁵. Расте стално исламски изглед средине. Исто се дешава у свим регионима које смо споменули. И то је све сасвим легално и дозвољено, јер како остваривати слободу религије ако не тако. Али са друге стране пораст утицаја ислама на свакодневни живот омогућава јачање и оног дела исламског покрета који има директне политичке циљеве³⁶. Све више јачају радикалне групе, чији је циљ тран-

³⁵ Мирољуб Јевтић, *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2011

³⁶ Драган Новаковић, *Исламска заједница у функцији остваривања албанских националних интереса*, *Политикологија религије* бр.1/2007. година 1. Доступно и на <http://->

сформисање КиМ и осталих региона у питању у исламске државе и јасно се истиче да им је циљ и остваривање панисламских циљева, тј. стварање јединствене светске исламске државе. На то упозоравају функционери непризнате владе Космета. Тако је министар Фатмир Реџеџи рекао: „верски екстремизам је у порасту све више и више. На темељу једног извештаја примећена су кретања Вахабита, организације са исламским идејама, која ће почети да се шире све више и више“³⁷. Или, рецимо, албански аутор Рефки Морина, који цитира једног Албанца саговорника који му каже: „Опасност од те секте (вахабита, прим. М.Ј.) је у томе што се она нада да ће једног дана створити светски халифат..., они мисле да свуда где живи и један муслиман треба створити калифат. Онога дана када Косово добије независност они ће уништити ислам овде“³⁸.

Поготову ако се зна да је то пројекат веома утицајних и од стране свих муслимана, значи и муслимана Турске, поштованих исламских институција. Сада давне 1992. године од 1-5. 02., на састанку Врховног светског савета за џамије у Меки, у Саудијској Арабији, донете су следеће одлуке:

а. Да БиХ буде призната као независна држава у границама које је имала у СФРЈ;

б. Да се помогне Албанцима на КиМ да формирају самосталну политичку заједницу;

в. Да се призна политичка аутономија Рашкој области

г. Да се у Македонији изврши подела суверенитета између Македонаца и муслимана³⁹.

Ту одлуку једне на изглед невладине организације преузела је међудржавна организација ОИК и кренула у њену реализацију. Како видимо три су циља реализована остаје да се реализује четврти, који се тиче Рашке области. Посебно је важно да је ОИК ове циљеве реализовала уз помоћ западних земаља које су се преко територија бивше СФРЈ настојале да намире муслимане за губитке у Палестини и другде. И како знамо сада се ради на остваривању четвртог циља - аутономије Раш-

www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godina1_broj1/Islamska_zajednica_u_funkciji_ostvarivanja_albanskih_nacionalnih_interesa.pdf (12.12-2011.)

³⁷ *Express*, 27.1.2007. Приштина, стр.8

³⁸ Refki Morina, *Kosovo: les fractures de la communauté islamique*. Овде наведено према: http://fr.altermedia.info/general/kosovo-les-fractures-de-la-communaute-slamique_7437.html (Доступно 11.12.2011.)

³⁹ *Препород*, Исламске информативне новине, Сарајево, 15. 2. 1992, стр. 10

ке области. Са једне стране формирано је друштво пријатеља Санцака које предводи бивши амбасадор САД у Београду, Камерон Мантер⁴⁰, а са друге стране Турска води главну улогу у помирењу исламских заједница. При томе се тражи да та заједница буде интегрални део ИЗ БиХ. Све то није спорно јер је и СПЦ јединствена, али то дефинитивно иде уз прилог свима онима који маштају о циљу о коме нам је говорио Рефки Морина.

За сам крај текста ваља истаћи следеће. Званична Турска негира да ради на остваривању неоосманских циљева. Са друге стране, политика подршке муслиманима бивше немуслиманске поданике подсећа на историју у којој је османска војска силом покорила и пет пекова, противно вољи покорених држала их под својом влашћу. При томе се за оджавање своје власти служила најсуровијим методама сетимо се само Ћеле куле. Али, ако у настојањима садашњих турских политичара нема неоосманских накана, онда сигурно има онога што је претпоставка за остваривање панисламских циљева. А то је за балканске хришћане много важније од неоосманизма. Ради се о пројекту који је јаван и који је, како смо видели, на делу. Зато је сваког ко се балканском политиком и односима занима проучавање панисламизма важније него неоосманизам. Поготову што је неоосманизам, какав год био, само део панисламских настојања.

Литература

1. Brewin, Christopher *European Union and Cyprus*. Eothen Press, 2000, Хантингдон
2. Gregory R. Copley, The Road to Peace in the Balkans is Paved with Bad Intentions, *Политикологија религије*, бр-2./2007. година 1.
3. Губогло. М. Н, Етническаја припадност Гагаузов, *Совестскаја етнографија*, бр. 3/1967.
4. *Express*, 27. 1. 2007. Приштина
5. Драган Новаковић, Исламска заједница у функцији остваривања албанских националних интереса, *Политикологија религије* бр.1/2007. г. 1.
6. Зареванд, *Турција и пантуранизам*, стр.35, Париз, 1930.
7. I am not a neo-Ottoman, Davutoğlu says, *Today's Zaman*. 25 November 2009.

⁴⁰ <http://sandzak.nl/profiles/blogs/formirana-lobisticka-grupa>

8. John Rex, Secular Substitutes for Religion in the Modern World, *Политикологија религије* бр.1/2007. година 1. Доступно и на http://www.politic-sandreligionjournal.com/images/pdf/engleski/volume1_no1/Secular%20substitutes%20for%20religion%20in%20the%20modern%20world.pdf (12. 12. 2011.)
9. Kemal H. Karpat *Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays*, BRILL, 2002.
10. Мирољуб Јевтић, *Албанско питање и религија*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд, 2011.
11. Мирољуб Јевтић, Идеја исламске трансформације света, *Политичка ревија*, бр. 4/2008.
12. Miroljub Jevtic, Political Science and Religion, *Политикологија религије*, бр.1/2007. год. 1.
13. Omer Taspinar, Turkey's Middle East Policies: Between Neo-Ottomanism and Kemalism, Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Middle East Center, br. 10/2008, Вашингтон
14. *Препород*, 1 VIII 1991.
15. *Principes politiques philosophiques, sociaux et religieux de l'ayatollah Khomeiny*, Париз, 1979.
16. Stoddard, T. Lothrop. "Pan-Turanism". *The American Political Science Review*. Vol. 11, No. 1. (1917)
17. Tekin Alp, *The Turkish and Pan/Turkish ideal*, Liberty press
18. Fatma Sundal, What has Happened in AKP Years in Turkey: the Condition of Islamism, Turkish Islam Synthesis and Islamist Violence, *Политикологија религије*, бр.1/2008. година 2.
19. Филип Хити, *Историја Арана*, „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1983.
20. Халил Иналцик, *Османско царство*, Београд, 1974.

Интернет сајтови

1. <http://www.carnegieendowment.org/2008/10/07/turkey-s-middle-east-policies-between-neo-ottomanism-and-kemalism/39k>
2. <http://www.todayszaman.com/news-193944-i-am-not-a-neo-ottoman-davutoglu-says.html>
3. http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godinal_broj1/Political_science_and_religion.pdf
4. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/609486/Turan-Plain>
5. http://www.rastko.rs/istorija/diplomatija/pbs_s.html
6. <http://www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm>
7. <http://www.thetrumpet.com/?q=5899.0.112.0>
8. <http://www.turkishnews.com/DiscoverTurkey/who/inonu>
9. <http://www.hartford-hwp.com/archives/51/294.html>
10. <http://eng.akparti.org.tr/english/index.html>
11. <http://www.kosovothanksyou.com>
12. http://islamskazajednica.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=4&category=19&article=5961
13. <http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=52483&q=kosovo-and-turkey-what-lies-ahead>
14. <http://www.worldbulletin.net/?ArticleID=59257&aType=haber>
15. http://en.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Davuto%C4%9Flu